

**Lietuvos Respublikos Seimui
Lietuvos Respublikos Vyriausybei
Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai
Lietuvos savivaldybių asociacijai**
Siunčiama tik el. paštu

Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir tarptautinių sutarčių normų ir žmogaus teisių apsaugos, organizuojant priverstinį izoliavimą savivaldybių numatytose patalpose

2020-03-25

Suprantame, kad valstybės institucijos imasi visų reikalingų priemonių apsaugoti visuomenę nuo viruso SARS-CoV-2, sukeliančio COVID-19 ligą, kuri nusinešė daugybės žmonių gyvybes visame pasaulyje. Todėl dalis priemonių, kuriomis ribojamos žmogaus teisės ir laisvės, yra teisėtos, būtinos ir proporcingos demokratinėje visuomenėje.

Taip pat suprantame, kad šiuo metu dėl ypatingos skubos, priimant ir įgyvendinant dalį sprendimų, padaroma klaidų užtikrinant medikų, kitų dirbančių asmenų apsaugą bei visuomenės rimtį ir saugumą.

Vis dėlto, atsižvelgdami į 2020 m. kovo 24 d. įsigaliojusį Valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020 m. kovo 23 d. sprendimą Nr. V-499 „Dėl asmenų izoliavimo savivaldybių administracijų numatytose patalpose“ (toliau - Sprendimas) ir į asmenų žinutes bei laiškus, kuriuos gavome po jiems 2020 m. kovo 24 d. privalomai pritaikyto izoliavimo, norime atkreipti valstybės ir savivaldos institucijų dėmesį į priverstinį izoliavimą savivaldybių tam paskirtose patalpose, kuris galimai vykdomas neproporcingai ir pažeidžiant galiojančius įstatymus bei Lietuvos Respublikos priimtus tarptautinius įsipareigojimus.

Remiantis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau - EŽTK) ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, žmogaus teisių ribojimai turi būti:

1. Nustatyti įstatymu (teisėtumo kriterijus);
2. Numatyti apsaugoti Konvencijoje numatytus gėrius ir vertybes (pagrįstumo kriterijus);
3. Būtinai demokratinėje visuomenėje (proporcingumo kriterijus).

Remiantis Europos žmogaus teisių konvencijos 8 str. 1 d. „Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.“ 8 str. 2 d. numato, kad „valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šia teise, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti.“

Remiantis 5 str. 1 d. e) punktu: „Kiekvienas žmogus turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę. Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip šiais atvejais ir pagal įstatymo nustatytą tvarką, kai asmenys teisėtai sulaikomi, siekiant užkirsti kelią infekcinėms ligoms plisti, arba kai sulaikomi psichiškai nesveiki asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkatos.“

ĮSTATYMINIS REGLAMENTAVIMAS

Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo (toliau – Įstatymo) 2 str. 9 d. numato, kad „**Izoliavimas** – asmens, sergančio užkrečiamąja liga, įtariamo, kad serga, turėjusio sąlytį, ar sukėlėjo nešiotojo atskyrimas nuo aplinkinių norint išvengti užkrečiamosios ligos

plitimo.“ Šio įstatymo 8 str. 9 d numato: „Asmuo, turėjęs sąlytį su ligoniu ar asmeniu, įtariamu, kad serga ypač pavojinga liga, įrašyta į šio straipsnio 2 dalyje nurodytą sąrašą, arba šios ligos sukėlėju nešiotoju, privalo būti izoliuotas savivaldybės vykdomųjų institucijų specialiai šiam tikslui įrengtose patalpose, stacionariose asmens sveikatos priežiūros įstaigose arba **šių asmenų namuose, jeigu higienos sąlygos leidžia tai padaryti**. Izoliavimą skiria, jo vietą bei terminus nustato apskrities vyriausiasis epidemiologas.“

Remiantis šiuo **įstatymu izoliavimas galimas ir asmenų namuose, jeigu higienos sąlygos leidžia tai padaryti**. Todėl poįstatyminiame akte – Sprendime – išplėstas teisių apribojimas nėra suderinamas su šio įstatymo nuostatomis. Nėra suprantama, kodėl visi asmenys, sugrįžę į Lietuvą, masiškai priverstinai izoliuojami savivaldybių patalpose, potencialiai laikant visus galimais pažeidėjais.

BŪTINUMAS DEMOKRATINĖJE VISUOMENĖJE IR PROPORCINGUMAS

Įstatymo **9 straipsnio 1 d. 1 p. numato**, kad Ligonijų, asmenų, įtariamų, kad serga, turėjusių sąlytį, ar sukėlėjų nešiotojų būtinas hospitalizavimas ir (ar) **būtinasis izoliavimas taikomas: „jei ligoniai ir asmenys, turėję sąlytį ar įtariami, kad serga pavojingomis ar ypač pavojingomis užkrečiamosiomis ligomis**, šių ligų, įrašytų į šio įstatymo 8 straipsnio 2 dalyje nurodytą sąrašą, sukėlėjų nešiotojai (kai šie asmenys neveiksnius tam tikroje srityje, – vienas iš jų atstovų pagal įstatymą) **atsisako arba vengia hospitalizavimo ir (ar) izoliavimo, pažeidžia nustatytą asmens sveikatos priežiūros įstaigos vidaus tvarką, užkrečiamųjų ligų profilaktikos taisykles ir tuo sukelia pavojų aplinkinių sveikatai**. Atsisakymo būtinai gultis į ligoninę arba būtinojo hospitalizavimo ir (ar) būtinojo izoliavimo vengimo faktas, taip pat šiame punkte nurodyti pažeidimai turi būti įrašyti asmens medicininiuose dokumentuose, o bendrosios praktikos gydytojai, gydytojai infektologai ar kiti gydytojai specialistai, nustatę šiuos asmenis, turi apie juos nedelsdami informuoti Nacionalinį visuomenės sveikatos centrą ir atitinkamos savivaldybės gydytoją. Asmenys, vengiantys būtinojo hospitalizavimo, būtinojo izoliavimo, atsako pagal įstatymus ir kitus teisės aktus.“

Asmenų izoliavimas gali būti grindžiamas tikslu apsaugoti gyventojų sveikatą. Su izoliavimu susiję įstatymo numatyti ribojimai turėtų būti taikomi ne masiškai, o individualizuotai, atsižvelgiant į tai, kad asmenų izoliavimas yra prilyginamas asmens sulaikymui, remiantis Europos žmogaus teisių konvencijos 5 str.

Todėl remiantis šio įstatymo sąlygomis, jei asmenys sutinka ir neatsisako izoliuotis savo namuose, įsipareigoja laikytis izoliacijos, jų priverstinis izoliavimas savivaldybių patalpose, kurį numato Valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020 m. kovo 23 d. sprendimas Nr. V-499, pažeidžia įstatymą ir akivaizdžiai neproporcingai riboja žmogaus teises.

Su Lietuvos žmogaus teisių centru susisiekė keletas asmenų, laikomų izoliacijoje (duomenys žinomi) savivaldybių administracijų parengtose patalpose (skirtinguose viešbučiuose ar svečių namuose) nuo 2020 m. kovo 24 d.

Kai kurie iš skirtingų užsienio valstybių izoliuojami asmenys yra izoliuojami po 4-6 asmenis vienoje patalpoje, jų aiškiai neinformavus, kur jie vežami. Asmenys įvardijo, kad nesipriešino izoliacijos reikalavimams, vykdė visus pareigūnų reikalavimus, tačiau su jais buvo elgiamasi itin nepagarbiai, klausinėjama, kodėl apskritai grįžo į Lietuvą. Asmenys nurodė, kad jų grįžimo aplinkybės yra labai skirtingos: dalis laikėsi izoliacijos užsienio valstybėje, todėl laukė, kol ji pasibaigs, kad galėtų išvykti į Lietuvą, kiti – grįžo su Lietuvos Respublikos pagalba, nes, užsidarius sienoms, galimybės grįžti kitais būdais neturėjo.

Asmenys nurodė, kad dalis jų buvo vežami vienu transportu su institucijoms galimai žinomu asmeniu, kuriam yra pasireiškę į simptomai, įvardijami kaip COVID-19 ligos simptomai, šio asmens neatskyrus nuo kitų. Kreipęsi asmenys buvo pasiruošę izoliuotis artimųjų jiems izoliavimui paruoštose patalpose atskirai nuo savo artimųjų, į jas nuvykti nepažeidžiant taikomų reikalavimų,

t.y. neturint kontakto su kitais asmenimis. Kai kurie asmenys nurodė, kad jiems nebuvo suteiktos jokios apsaugos priemonės, kai kurie buvo priversti būti lauke neturėdami tam tinkamos avalynės ar drabužių, kitiems – nebuvo suteiktas maistas.

Remiantis Įstatymo 8 str. 4 d. asmenys turi būti pervežami į asmens sveikatos priežiūros įstaigas tam tikslui skirtu sanitariniu transportu pagal gydytojo infektologo ar kito gydytojo specialisto, nustačiusio ar įtarusio šias ligas, siuntimą, išrašomą Sveikatos apsaugos ministerijos nustatyta tvarka. Po kiekvieno tokių asmenų pervežimo privaloma dezinfekuoti ir (ar) dezinfekuoti bei išvalyti transporto priemones.

Asmenų apgyvendinimas po 4-6 asmenis viename kambaryje neužtikrina nei izoliuojamų asmenų, nei tikslo apsaugoti visuomenės gyventojų sveikatą. Pirmiausiai, dėl to, kad nei vienas iš asmenų, izoliuojamų grupiniu būdu savivaldybių patalpose, nėra testuojami, todėl nėra žinoma, ar bent vienas iš jų yra viruso nešiotojai. Todėl potencialiai vienam iš kambaryje kartu priverstinai apgyvendintų žmonių esant viruso nešiotoju, virusui pasireiškus per 14 dienų nuo grįžimo, izoliavimo metu gali būti užkrėsti ir kiti tame kambaryje apgyvendinti asmenys.

Grįžtančių asmenų, susirgusių asmenų ir sąlytį turėjusių stigma

Jungtinių Tautų įkurto Tarpžinybinio Nuolatinio Komiteto (Inter-Agency Standing Committee) rekomendacijose dėl psichikos sveikatos ir psichosocialinių aspektų CIVOD-19 pandemijos metu rekomenduojama: „Socialinė stigma ir diskriminacija gali būti siejama su COVID-19 paveiktomis žmonių grupėmis, įskaitant užsikrėtusius asmenis, jų šeimos narius ir sveikatos priežiūros specialistus, ir kt. Svarbu imtis priemonių ir užkirsti kelią stigmati ir diskriminacijai visais reagavimo į pandemiją etapais. Turėtų būti skatinama žmonių, paliestų COVID-19 epidemijos, įtrauktis, perdėta nenusitaikant į atskiras grupes.“¹

Žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose pasirodė daugybė komentarų, kuriuose niekinami į Lietuvą sugrįžę asmenys. Tenka apgailestauti, kad tarp komentarų autorių – nemažai ir valstybės institucijų atstovų. Suprantama, kad kai kuriais atvejais vertinant neatsakingai besielgiančių asmenų elgesį, tokie komentarai gali būti pateisinami. Tačiau kviečiame atkreipti dėmesį, kad tiek susirgę, tiek sugrįžę žmonės taip pat patiria stresą, nežinomybę ir jaudinasi ne tik dėl savo, bet ir artimųjų sveikatos. Žodiniai ir rašytiniai pasisakymai, skatinantys visuomenės susiskaldymą, o ne sugyvenimą ir atsakomybę, nepadės solidarumu grįžtam teisinės demokratinės valstybės principų laikymuisi, kuris taip reikalingas plintant virusui.

Dėmesys žmogaus teisių, visuomenės psichikos sveikatos ir psichosocialiniams aspektams

Valdant su COVID-19 pandemija susijusią krizę, yra būtina įtraukti žmogaus teisių ir psichikos sveikatos aspektus į visas su krizės valdymu susijusias struktūras. Tarpžinybinio Nuolatinio Komiteto rekomendacijose nurodoma, kad psichikos sveikatos, socialinės apsaugos, švietimo sektoriai bei kitos vyriausybės bei nevyriausybinės organizacijos gali ir turi priimti pagrindinį vaidmenį, integruojant psichikos sveikatos ir psichosocialinių aspektus, formuojant atsaką į krizę. Visais lygmenimis turi būti formuojama kompetentinga strateginė komunikacija su įvairiomis tikslinėmis grupėmis, atsižvelgiant į jų patiriamus ir numanomus sunkumus. Šios priemonės leistų sumažinti su COVID-19 pandemijos krizę ir su jos valdymu susijusių socialinių, psichikos sveikatos ir psichosocialinių problemų apimtį.

Remiantis aukščiau išdėstytais argumentais, prašome Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos:

¹ Žr. <https://interagencystandingcommittee.org/other/interim-briefing-note-addressing-mental-health-and-psychosocial-aspects-covid-19-outbreak?fbclid=IwAR0mVH7IRwFso-vNmW913ld7whctrWGV67RVGBI5Y227x0FcDyw0BFNSvtk>

- Taikant būtinos izoliacijos sąlygas bei izoliaciją savivaldybių patalpose, apsaugoti asmenų sveikatą ir izoliaciją vykdyti gerbiant izoliuojamų asmenų teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą (Konstitucijos 22 str.), jų garbę bei orumą (Konstitucijos 21 str.) bei jų teisę į laisvę (Konstitucijos 20 str.), laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos;
- Pakeisti esamus sprendimus, suteikiant galimybę asmenims, sugrįžusiems iš užsienio valstybių, izoliuotis patiems savo namuose, kaip tai numato Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas. Tai galima daryt, įsipareigojant pasirašytinai laikytis izoliacijos, nurodyti konkrečią izoliacijos vietą ir sutinkant, kad būtų tikrinami savivaldybių administracijų atstovų, ar laikosi šio įsipareigojimo tiesiogiai ar nuotolinėmis priemonėmis. Sprendžiant šiuos klausimus, turėtų būti svarbi faktinė situacija, o ne formaliai deklaruota gyvenamoji vieta, tai yra, įvertinant, ar asmuo turi kur izoliuotis. Sprendžiant šį klausimą, būtina vadovautis principu, kad turinys yra svarbiau už formą.
- Užtikrinti kuo didesnę asmenų testavimą bei testuoti visus asmenis, sugrįžusius iš užsienio valstybių. Užtikrinti, kad asmenys, turintys simptomų, būtų izoliuojami atskirai nuo asmenų, kurie neturi jokių simptomų.
- Asmenų, neturinčių galimybės izoliuotis savo namuose, izoliavimą vykdyti taip, kad iš tiesų būtų užtikrinama visuomenės sveikata ir nebūtų pažeidžiami šių asmenų teisėti interesai;
- Asmenims, pažeidžiantiems izoliavimo įpareigojimą ar nesilaikantiems kitų Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo sąlygų, taikyti baudas numatytas Administracinių nusižengimų kodekse.
- Valstybės institucijoms priimant ir komunikuojant sprendimus, tai daryti mažinant užsikrėtusių asmenų stigmą, nenaudojant menkinančių komentarų, užtikrinant asmens teisę į sveikatos duomenų apsaugą, kuri yra neatskiriama asmens teisės į asmens privataus gyvenimo neliečiamumą, dalis ir užtikrinant apsaugą nuo stigos visuomenėje atsižvelgiant į JT įkurto Tarpžinybinio Nuolatinio Komiteto (Inter-Agency Standing Committee) rekomendacijas dėl psichikos sveikatos ir psichosocialinių aspektų COVID-19 pandemijos metu.
- Užtikrinti asmenų psichikos sveikatos apsaugą krizės metu ir jiems reikalingos psichologinės pagalbos prieinamumą.

Lietuvos žmogaus teisių centro direktorė Birutė Sabatauskaitė

„Psichikos sveikatos perspektyvos“ direktorė Karilė Levickaitė